

VILNIAUS UNIVERSITETO BIBLIOTEKOJE SAUGOMŲ LDK TEISMŲ KNYGŲ SKAITMENINIMAS: NUO ATVAIZDŲ GAMYBOS IKI TYRIMŲ BAZĖS¹

Marija Prokopčik | Vilniaus universiteto biblioteka
Vilniaus universiteto Bibliotekininkystės
ir informacijos mokslų institutas
Universiteto g. 3, LT -01122 Vilnius, Lietuva
El. paštas: marija.prokopcik@mb.vu.lt

Tatjana Timčenko | Vilniaus universiteto biblioteka
Universiteto g. 3, LT -01122 Vilnius, Lietuva
El. paštas: tatjana.timcenko@mb.vu.lt

Straipsnyje nagrinėjamos Vilniaus universiteto bibliotekoje saugomų Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teismų knygų (VUB RS F7) pasirinkimo skaitmeninti ir tyrinėti priežastys, pristatomas bibliotekos įdirbis vykdant skaitmeninimo projektus bei poreikis kurti papildomas skaitmeninimo vertes ir paslaugas. Straipsnio tikslas yra atskleisti skaitmenintų rankraščių duomenų bazės, kaip mokslinio tyrimo rezultato ir šaltinio, ypatybes. Analizuojami LDK teismų knygų, kaip skaitmeninimo ir tyrimų objekto, pasirinkimo kriterijai: rinkinio reikšmė istorijos, kalbos, kultūros tyrinėtojams, intensyvaus naudojimo padariniai, fondo fizinės būklės gerinimo ir (arba) stabilizavimo priemonės; išskiriami ir pagrindžiami šių rankraščių rengimo skaitmeninti būdai, išskiriant praktinius ir mokslinius šios veiklos tikslus ir galimybes; nagrinėjamos metaduomenų pateikimo daugiakalbėje aplinkoje ypatybės ir siūlomi praktiniai sprendimo būdai.

REIŠKŠMINIAI ŽODŽIAI: LDK teismų knygos, skaitmeninimas, rankraščiai, metaduomenys.

ĮVADAS

Vilniaus universiteto bibliotekos (toliau – VUB) statusas įpareigoja sukauptą kultūros paveldą ne tik saugoti, bet ir viešinti, skleisti, padaryti jį prieinamą Lietuvos ir pasaulio tyrėjams. Tai pabrėžiama Vilniaus universiteto Statute ir VUB misijoje. Technologijų kaita, naujos galimybės ir besikeičiantys vartotojų poreikiai kultūros paveldo srityje verčia derinti archyvinę, informacinę ir komu-

nikacinę funkcijas. VUB, kaip atminties institucijai, ypač svarbios skaitmeninės technologijos, kurios keičia humanitarinių mokslų šaltinių kaupimo, saugojimo, tyrimo ir komunikavimo procesus ir būdus. Šiuo metu skaitmeninimas yra būdas spręsti kelis uždavinius vienu metu – užtikrinti prieigą prie kultūros paveldo objektų, fizinių originalių dokumentų išsaugojimą, prisidėti prie bibliotekos kaip akademinio partnerio statuso formavimo, dalyvaujant ir (arba) inicijuojant mokslinius projektus, tvarkant mokslo duomenis².

Kultūros paveldo objektų skaitmeninimas atminties institucijose dėl suprantamų priežasčių yra organizuojamas kaip projektinė veikla, su tokia veikla būdingais sprendimais, problemomis, galimybėmis, iššūkiais ir ribojimais. Nuo kompiuterių naudojimo humanitariniuose moksluose pradžios, kuri pradeda skaičiuoti nuo penktojo XX a. dešimtmečio pabaigos, paskelbta daugybė tyrimų, pristatančių, analizuojančių, vertinančių kultūros paveldo ir humanitarinių mokslinių duomenų skaitmeninimo projektus. Dauguma autorių supažindina su konkrečių projektų patirtimis, naudotais metodais, problemomis ir jų sprendimo būdais, rezultatais, plėtos galimybėmis ar trukdžiais. Antra vertus, atsiranda vis daugiau leidinių, skirtų tam tikrai skaitmeninimo problematikai ar aspektams aptarti. Požiūrio genezę iliustruoja pastarųjų metų publikacijų pobūdis: 2008 m. pristatytas naujos srities – skaitmeninių humanitarinių mokslų – vadovas³; 2012 m. analizuojama skaitmeninių humanitarinių mokslų reikšmė ir taikymas (pritaikomumas), gvildenami algoritminių metodų naudojimo klausimai⁴; pateikiamas skaitmeninimo teorijos, metodų, praktikos kritinis vertinimas⁵. Nors kultūros paveldo ir humanitarinių mokslinių duomenų skaitmeninimas Lietuvoje prasidėjo vos prieš du dešimtmečius, galima kalbėti apie nemažą šios srities specialistų būrį (Rimvydas Laužikas, Zinaida Manžuch, Inga Petravičiūtė, Regina Varnienė-Janssen, Ingrida Vosyliūtė, Arūnas Gudinavičius, Rima Cicėnienė ir kt.). Šie autoriai paskelbė svarių atminties institucijose vykdytų ir vykdomų skaitmeninimo projektų praktines patirtis, teorines įžvalgas ir strategines perspektyvas pristatančių darbų. Kultūros paveldo skaitmeninimo brandą liudija ir strateginių⁶ bei metodinių⁷ dokumentų

1 Straipsnis parengtas vykdant Nacionalinės lituanistikos plėtos 2009–2015 metų programos LMT finansuojamą mokslo projektą Nr. LIT-5-19, „LDK Teismų knygų, saugomų VUB, skaitmeninimas ir raštų duomenų bazės sudarymas“.

2 PROKOPČIK, Marija; KRIVIENĖ, Irena. Managing Change in Academic Library: the case of Vilnius University library. *Knjižnica. Revija za področje bibliotekarstva in informacijske znanosti*, 2013, vol. 1(57), p. 201–218.

3 SCHREIBMAN, Susan; SIEMENS, Ray; UNSWORTH, John, eds. *A Companion to Digital Humanities*. New York: Wiley-Blackwell, 2008.

4 BERRY, David, ed. *Understanding Digital Humanities*. Palgrave: Macmillan, 2012.

5 GOLD, Matthew, ed. *Debates in the Digital Humanities*. University of Minnesota Press, 2012.

6 Lietuvos kultūros paveldo skaitmeninimo, skaitmeninio turinio saugojimo ir prieigos strategija: patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės

atsiradimas, kurie gali tapti pagrindu rengiant atskirų institucijų skaitmeninimo dokumentus (pavyzdžiui, VUB „Skaitmeninimo gairės“).

Kultūros paveldo objektų skaitmeninimas visų pirma buvo ir dažnai tebėra kreipiamas į komunikavimą ir suvokiamas kaip praktinė veikla, kurios tikslas – sukaupti kuo didesnius suskaitmenintų objektų masyvus, pateikiant apie juos tik minimalius metaduomenis, kaip antai naudojant *DublinCore* metaduomenų standartą⁸. Greta komunikacinės paradigmos egzistuoja informacinė, kuri, viena vertus, yra orientuota į mokslo duomenų kūrimą, kai siekiama pateikti ne tik ir ne tiek šaltinius, o iš jų ištrauktus duomenis, kurie savo ruožtu galėtų būti pagrindas generuojant naujus duomenis. Tai patrauklu ir vertinga mokslo duomenų gamybos požiūriu, tačiau reikalauja aukštos ir siauros kvalifikacijos specialistų, laiko ir nemažų finansinių išteklių. Skaitmeninimo paradigmu pasirinkimo pranašumai ir trūkumai, galimos grėsmės, susijusios su informacijos praradimu dėl informacinio triukšmo, aptartos R. Laužiko publikacijose⁹. Konkretaus projekto tikslai, pagal atitinkamus kriterijus pasirinkti skaitmeninti objektai, jų kiekis, metaduomenų kiekis, duomenų iš objektų atrankos būdai ir jų organizavimas informacinėje sistemoje, kurie susiję su informacinio ir arba komunikacinio aspekto dominavimu ir (ar) jų derme, galėtų lemti viso projekto rezultatus.

VUB kultūros paveldo skaitmeninimo veiklas pradėjo dar 1998 m., kai buvo įgyvendintas UNESCO „Pasaulio atminties“ programos remtas projektas „Vilniaus universiteto istoriniai rinkiniai“¹⁰. Projekto tikslas – vienoje kompaktinėje plokštelėje pristatyti įdomiausius VUB dokumentus ir kitus objektus: pergamentus, autografus, rankraštines knygas, inkunabulus, teleskopus, gaublius ir kitas retenybes¹¹. Iš viso plokštelėje pristatomi 153 reikšmingiausi VUB fondų eksponatai. Vykdamas šį projektą buvo pateiktas ir vienos iš VUB saugomų teismų knygų skaitmeninis vaizdas (Žemaičių žemės teismo knyga, 1596). Vėliau buvo sukurta internetinė šio projekto versija, tuo būdu atsirado pirmoji bibliotekos virtuali paroda. Projekto sėkmė paskatino imtis kitų virtualių parodų rengimo. Taip atsirado „Vilnius senose fotografijose“, „Mokslas senajame Vilniaus universitete“¹², „Vilniaus universiteto architektūrinis ansamblis“¹³ ir kt. Sukaupta *patirtis leido* įsitraukti į tarptautinius ir nacionalinius skaitmeninimo, skaitmeninio išsaugojimo ir skaitmeninės priežiūros specialistų kvalifikacijos tobulinimo projektus: ENRICH; *Pasaulio skaitmeninė biblioteka* (angl. *World Digital Library – WDL*); *Virtualios elektroninio paveldo sistemos plėtra (VEPS)*, *Virtuali istorinė Lietuva: LDK*; *DigitalPreservationEurope*; *DigCurV* ir kitus¹⁴.

Dalyvavimas projektuose tapo postūmiu organizuoti skaitmeninimo skyrių, kryptingiau ir tikslingiau vykdyti bibliotekos skaitmeninimo veiklas. Šio laikotarpio bibliotekos skaitmeninimo veiklos analizė parodė, kad pavyko sukaupti nemažą populiariausių ir svarbiausių kultūros paveldo objektų skaitmeninį rinkinį, ta-

čiau skaitmeninimo veikla vyko fragmentiškai, pagrindinis skaitmeninimo tikslas buvo dokumentų išsaugojimas, skaitmeninamiems dokumentams ne visada buvo kuriami metaduomenys, skaitmenintas turinys buvo saugomas kompaktiniuose diskuose, todėl tokie dokumentai negalėjo būti paieškos objektas: rasti fondus ir kolekcijas bei atskirus saugojimo vienetus buvo sunku, nes nebuvo patogios priemonės nutolusiam vartotojui, nebuvo naudojami tarptautiniai standartai, todėl neturėta galimybių integruoti savo išteklius į nacionalines arba tarptautines duomenų bazines; mažai dėmesio buvo skiriama skaitmenintų objektų viešinimui. Iš dalies tai lėmė įvairių projektų keliami konkretūs tikslai, reikalavimai dėl teikiamo turinio pobūdžio, apimties, standartų, formatų, prieigos galimybių. Skaitmeninimo darbų VUB lygis ir rezultatai, problemos, jų sprendimo būdai ir galimybės iš esmės atitiko bendrą situaciją Lietuvoje¹⁵.

Paveldo ir mokslinių duomenų skaitmeninimo veiklų plėtra ir nuolatinė kaita paskatino įvardyti naujus prioritetus, tarp jų ir skaitmeninės VU bibliotekos, integruojančios skaitmeninį ir skaitmenintą turinį, kūrimas. Įgyvendinti šį tikslą tapo lengviau ne tik dėl to, kad praktinės skaitmeninimo veiklos ir dalyvavimas įvairiuose projektuose leido įsigyti įrangos, suformuoti skaitmeninimo, skaitmeninio išsaugojimo ir skaitmeninės priežiūros įgūdžius. Svarbiausia – VUB vykdomų skaitmeninimo veiklų strateginis matymas. 2010 m. buvo parengtos „Vilniaus

2009 m. gegužės 20 d. nutarimu Nr. 493. *Valstybės žinios* [interaktyvus], t. 66, p. 19–29 [žiūrėta 2013 m. birželio 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=389331>.

7 *Skaitmeninio turinio kūrimo rekomendacijos* [interaktyvus]. Lietuvos Respublikos kultūros ministro įsakymas, 2011 m. gegužės 23 d. Nr. ĮV–384 [žiūrėta 2013 m. birželio 30 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.emuziejai.lt/wp-content/uploads/2013/02/Del_skaitmeninio_turinio_kurimo_rekomendaciju2.pdf>.

8 LAUŽIKAS, Rimvydas. Skaitmeninimas kaip mokslas: BARIS projekto patirtis. *Informacijos mokslai*, 2008, t. 46, p. 67–83.

9 LAUŽIKAS, Rimvydas. Paveldo skaitmeninimas: nuo duomenų banko iki Second life. *Liaudies kultūra*, 2012, nr. 2 (143), p. 12–24.

10 *Vilniaus universiteto istoriniai rinkiniai* [interaktyvus], [žiūrėta 2013 gegužės 10 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.eparodos.mb.vu.lt/vub_istoriniai_rinkiniai>.

11 MALAIŠKIENĖ, Elona. Skaitmeninimas Vilniaus universiteto bibliotekoje: nuo kompaktinio disko link strategijos. Iš *Vilniaus universiteto bibliotekos metraštis*, 2010, p. 130–137.

12 *Mokslas senajame Vilniaus universitete* [interaktyvus], [žiūrėta 2013 m. gegužės 10 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.mokslasvu.mb.vu.lt/>>.

13 *Vilniaus universiteto architektūrinis ansamblis* [interaktyvus], [žiūrėta 2013 m. gegužės 11 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.eparodos.mb.vu.lt/kiemeliai/>>.

14 Daugiau informacijos apie šiuos projektus ir VUB indėlį žr.: <<http://www.mb.vu.lt/vub-projektai>>.

15 Plačiau žr.: GUDINAVIČIUS, Arūnas. Lietuvos rankraštinio paveldo publikavimas skaitmeninėje erdvėje: skaitmenintų ir viešai prieinamų rinkinių techninė analizė. *Knygotyra*, 2011, t. 56, p. 85–111; LAUŽIKAS, Rimvydas; VOSYLIŪTĖ, Ingrida. Kultūros paveldo ir lituanistinių mokslo duomenų skaitmeninimas Lietuvoje: 2011 m. situacija. *Informacijos mokslai*, 2012, t. 60, p. 96–115.

universiteto bibliotekos skaitmeninimo gairės⁴⁶. Šiame dokumente suformuluotas VUB saugomo kultūros paveldo skaitmeninimo tikslas ir uždaviniai: sukurti kultūros paveldo atviros prieigos skaitmeninį archyvą; skaitmeninant bibliotekoje saugomus retus ir unikalius dokumentus – sukurti VUB saugomo kultūros paveldo skaitmeninio turinio kritinę masę; užtikrinti skaitmeninto turinio išsaugojimą bei atvirą prieigą nutolusiam vartotojui. Pagrindinis prioritetas – Vilniaus universitetui, Lietuvos istorijai ir kultūrai svarbių unikalių dokumentų skaitmeninimas, o svarbiausias principas – skaitmeninimą organizuoti taip, kad būtų suteikta kuo daugiau galimybių vartotojams prieiti prie svarbių kultūros paveldo objektų turinio. Formuodama skaitmeninimo strategiją, biblioteka akcentuoja atvirą prieigą vartotojui ir integraciją į nacionalinius ir tarptautinius portalus.

VUB LDK teismų knygų skaitmeninimo ir duomenų bazės rengimo projekto objektas – rankraštinės LDK teismų knygos dėl savo pobūdžio (tekstai) lemia komunikacinės ir informacinės paradigmų dermę. VUB neabejotinai yra visų pirma atminties institucija. Tačiau būdama akademinė biblioteka ji privalo orientuotis į studijų ir mokslo poreikių tenkinimą, antra vertus, dėl savo specifikos turi vidinių išteklių organizuoti mokslinę tiriamąją veiklą ir galimybę įtraukti į tokią veiklą mokslinės VU bendruomenės narius. Taigi, vis didesnę reikšmę įgyja informacinė paradigma.

Skaitmeninimo veiklos organizavimas ir plėtra remiasi nuostata, kad skaitmeninimas nėra vien atvaizdų gamyba¹⁷. Svarbu istorinius dokumentus papildyti metaduomenimis, kurie suteiktų kuo išsamesnę informaciją apie dokumentą, kad vartotojui būtų sudaryta daugiaaspektė prieiga ir galimybė prireikus naudotis tokiu dokumentu kaip tolesnių tyrimų šaltiniu.

Šio straipsnio objektas yra VUB LDK teismų knygų kolekcijos skaitmeninimas. Straipsnio tikslas – atskleisti suskaitmenintų rankraščių duomenų bazės kaip mokslinio tyrimo rezultato ir šaltinio ypatybes. Straipsnyje keliami uždaviniai: išanalizuoti VUB LDK teismų knygų fondo kaip skaitmeninimo ir tyrimų objekto pasirinkimo kriterijus; pagrįsti fondo rengimo skaitmeninti būdus, išskiriant praktinius ir mokslinius šios veiklos tikslus ir galimybes; išnagrinėti metaduomenų pateikimo daugiakalbėje aplinkoje ypatybes, galimybes ir siūlomus praktinius sprendimus. Šiame straipsnyje neaptariamos suskaitmenintų rankraščių saugojimo ir ilgalaikio išsaugojimo galimybės, informacinės sistemos kūrimas ir skaitmeninių objektų autentiškumo klausimas.

VUB SAUGOMOS LDK TEISMŲ KNYGOS KAIP SKAITMENINIMO OBJEKTAS

Šiuo metu VUB saugoma 5,4 mln. dokumentų. Tarp jų ypatingą vietą užima reti spaudiniai (175 tūkst. vienetų) ir rankraščiai (276 tūkst. saugojimo vienetų). Viena iš svarbių VUB veiklos krypčių yra bibliotekoje sukaupto kultūros paveldo apsauga, tyrimai ir sklaida. LDK teismų knygų kaip skaitmeninimo objekto pasirinkimas atitinka VUB skaitmeninimo gairėse identifiikuotus prioritetus, principus ir kryptis (vientisa, svarbi Vilniaus universiteto ir Lietuvos istorijai bei kultūrai, įtraukta į VUB prioritetinių fondų sąrašą), kriterijus, kurie nurodyti *Lietuvos kultūros paveldo skaitmeninimo strategijoje*¹⁸: unikali ir reta, jos turinys turi istorinę, kultūrinę ir mokslinę vertę, yra paklausai, blogos fizinės būklės, sena.

LDK teismų knygos – vienas įdomiausių VUB istorinių rinkinių. Jį sudaro apie 540 rankraštinųjų knygų (1540–1845). Dauguma jų parašytos kanceliarine slavų ir lenkų kalbomis įvairiose LDK (XVI–XVIII a.) ir Rusijos imperijos (XIX a.) teismo įstaigose. Šis fondas atspindi plačią politinę, socialinę ir ekonominę Lietuvos istorijos panoramą, praeities kasdienio gyvenimo detales, buitį, visuomenės ir individų psichologiją ir tarpusavio santykius, gyvenimo lygio kaitą, gali būti naudojamas vykdamas sinchroninius ir diachroninius LDK tyrinėjimus. Šios knygos yra svarbus žinių apie to laikotarpio materialiąją kultūrą šaltinis, gali papildyti ar iliustruoti kituose dokumentuose aptiktą informaciją. Dėl laikotarpio ir kalbinių ypatybių teismų knygos yra svarbus šaltinis kalbų istorijai, istorinei geografijai, genealogijai tyrinėti.

Fondo dokumentai yra labai paklausūs. Vartotojų statistika rodo, kad per metus jų sudarantys dokumentai yra užsakomi vidutiniškai 450 kartų¹⁹. Pagrindiniai vartotojai yra mokslininkai ir tyrėjai iš įvairių Lietuvos ir užsienio mokslo įstaigų. Be to, senųjų teismų knygų tekstų skaitymas yra kai kurių Vilniaus universiteto studijų programų dalis.

Dalies teismų knygų fizinė būklė yra nepatenkinama, jas būtina konservuoti ir restauruoti. Dėl šios priežasties didelė fondo dalis yra neprieinama vartotojams,

16 *Vilniaus universiteto bibliotekos skaitmeninimo gairės* [interaktyvus], [žiūrėta 2013 m. birželio 6 d.]. Prieiga per internetą: http://www.mb.vu.lt/Dokumentai/vub_skaitmeninimo_gaires.pdf.

17 UHLIŘ, Zdenek. Digitization is not only making images: manuscript studies and digital processing of manuscripts. *Knygotyra*, 2008, t. 51, p. 148–162.

18 Lietuvos kultūros paveldo skaitmeninimo,

skaitmeninio turinio saugojimo ir prieigos strategija: patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. gegužės 20 d. nutarimu Nr. 493. *Valstybės žinios* [interaktyvus], t. 66, p. 19–29 [žiūrėta 2013 m. birželio 20 d.]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=389331.

19 Fondų panaudos statistika vedama VUB Rankraščių skyriaus darbuotojų. Duomenys saugomi ir

o tai prieštarauja laisvos ir neribojamos prieigos prie informacijos nuostatoms. Papildomų sunkumų kyla dėl pažeistų dokumentų apimties – 500–2000 lapų. Visiškas restauravimas yra brangus ir ilgas procesas. Pavyzdžiui, Upytės žemės teismo knygos (1631–1632) visas restauravimas truko devynerius metus²⁰. Todėl skaitmeninės kopijos leidžia patenkinti daugumos skaitytojų poreikius ir drauge užtikrinti originalių dokumentų išsaugojimą.

Svarbus šio fondo pasirinkimo aspektas – darbų tęstinumo užtikrinimas. Skaitmeninimo projektų įgyvendinimo galimybės priklauso nuo finansavimo, jų neįmanoma įgyvendinti vien institucijos lėšomis, tokie darbai paprastai vyksta etapais. Todėl tęstinumui užtikrinti ypač svarbu strateginis mąstymas ir prioritetų identifikavimas.

LDK rankraščių teismų knygų skaitmeninio archyvo sukūrimas šiuo metu yra didžiausias VUB tęstinis rankraščių skaitmeninimo projektas²¹. Idėja skaitmeninti šiuos dokumentus kilo dar 1996 metais²². 2000 m. VUB pradėjo įgyvendinti Atviros Lietuvos fondo ir Atviros visuomenės instituto finansuojamą projektą „Senų rankraščių teismų knygų tekstų perkėlimas į kompaktinius diskus“, kurio tikslas – išsaugoti LDK teismų knygų, laikomų bibliotekos Rankraščių skyriuje, tekstus bei užtikrinti prieigą mokslininkams ir tyrinėtojams. Tuo metu buvo parengtos VUB senųjų rankraščių knygų tekstų skaitmeninimo taisyklės, jų paieškos kompiuteriuose diskuose ir priežiūros programinės įrangos maketas.

Tik 2004 m. atsirado galimybė skaitmenintus tekstus publikuoti internete. Vykdamas minėto projekto tęsinį „Rankraščių XVII–XIX a. teismų knygų viso teksto duomenų bazės sukūrimas“, buvo suskaitmeninta 18 knygų. Jos yra priimanamos vartotojams VUB svetainėje²³. Būtina pabrėžti, kad šiame projekto etape svarbiausias tikslas buvo išsaugoti dokumentą, todėl visų pirma buvo pasirinkti blogos fizinės būklės dažniausiai užsakomi ir į studijų programas įtraukti dokumentai. Vykdamas šį projektą rengtas tik trumpasis dokumentų aprašas: nurodomas teismas, į knygą įeinančių aktų metai, kalba(-os), fiksuojami antspaudai ir parašai, nurodomos senos signatūros. Išsamaus aprašo rengimo ir detalios paieškos sistemos sukūrimo tikslai nebuvo keliami.

Besikeičiantys potencialių fondo vartotojų poreikiai ir techninės galimybės lemia naujai kuriamo archyvo turinį, formą, infrastruktūrą ir paslaugas. Kaip vieną iš paveldo infrastruktūrų efektyvios panaudos trukdžių R. Laužikas ir I. Vosyliūtė įvardija „sistemų nepritaikomumą individualizuotiems vartotojų poreikiams <...> vartotojai suvokiami kaip visuomenė apskritai neskaidant jos pagal poreikius į skirtingas profesines <...> grupes.“²⁴ LDK teismų knygų skaitmeninis archyvas visų pirma skiriamas tyrėjams: istorikams, lingvistams, kultūrologams. Potencialių vartotojų grupės identifikavimas lėmė fondo dokumentų aprašymo ir pateikimo

specifiką. LDK rankraščių teismų knygų skaitmeninio archyvo kūrimo darbai patvirtino požiūrį, kad istorinių rankraščių duomenų bazės rengimas reikalauja ne tik techninių įgūdžių, bibliotekinių ir informacijos organizavimo gebėjimų. Tai visų pirma mokslinis tiriamasis darbas, kurį dėl dokumentų specifikos geriausiai galėtų atlikti specialų pasirengimą turintys istorikai ir filologai²⁵.

Rengiant projektą buvo remiamasi prielaida, kad istorinių dokumentų publikavimo atveju skaitmeninimas turi nemažai privalumų, palyginti su transliteruotu spausdintu leidiniu. Šio projekto objektas – didelis istorinių dokumentų kompleksas. Istorinių tekstų publikavimo situacija yra labai įvairi, todėl sudėtinga kalbėti apie vienodus principus. Pavyzdžiui, Lietuvos Metrikos dokumentų tekstai yra skirtingai perteikiami Lietuvoje ir užsienyje parengtuose leidiniuose²⁶. Taigi skirtingi leidėjai gali tą patį originalų tekstą skirtingai pateikti spausdintiniame leidinyje. Šiandien pagrindinis visų transliteruotų spausdintinių istorinių publikacijų trūkumas yra tas, kad originalaus teksto atkurti neįmanoma, nes modernizuojant ortografiją kelios originalios grafemos susijungia į vieną. Tai savo ruožtu siaurina publikuojamo teksto tyrinėjimų galimybes ir eliminuoja kai kurias įmanomas lingvistinių tyrimų kryptis.

Skaitmeninimas kaip publikavimo būdas užtikrina duomenų, reikalingų istoriniams ir lingvistiniams dokumentų tyrimams, pateikimo galimybę ir gali tapti tradicinio leidinio šaltiniu. Tokiu būdu skaitmeninimas yra optimalus būdas ne tik pateikti šio fondo turinį Lietuvos ir tarptautinei tyrėjų bendruomenei, bet ir papildyti visą publikuotų ir rengiamų publikuoti LDK dokumentų kompleksą bei skatinti tradicinių šios grupės dokumentų arba jų dalių publikavimą. Žinoma, iš esmės būtų įmanoma sukurti lankstų elektroninį leidinį, kuriame būtų pateiktas

naudojami kaip vidinė bibliotekos dokumentacija.

20 F7-UpŽTA, 1631–1632, restauravo Irena Cypkūnienė (popieriaus restauravimas) ir Cezar Poliakevič (įrišimo restauravimas).

21 Rankraščių skaitmeninimo projektus Lietuvoje vykdo ir kitos Lietuvos bibliotekos. Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka parengė *Pergamentų skaitmeninių vaizdų archyvą* (<http://www.mab.lt/pergamantai>) ir *Musicalia – muzikinių rankraščių duomenų bazę* (<http://www.musicalia.lt>); Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka – *Rankraščių skyriaus pergamentų kolekciją* (<http://pergamantai.mch.mii.lt>).

22 MALAIŠKIENĖ, Elona. Skaitmeninimas Vilniaus universiteto bibliotekoje: nuo kompaktinio disko link strategijos. Iš *Vilniaus universiteto bibliotekos*

metraščių, 2010, p. 130–137.

23 *VUB teismų knygų kolekcija* [interaktyvus], [žiūrėta 2013 m. birželio 15 d.]. Prieiga per internetą: <<http://gluosnis.vu.lt/biblio/dperziura.sarasas>>.

24 LAUŽIKAS, Rimvydas; VOSYLIŪTĖ, Ingrida. Kultūros paveldo ir lituanistinių mokslo duomenų skaitmeninimas Lietuvoje: 2011 m. situacija. *Informacijos mokslai*, 2012, t. 60, p. 109.

25 UHLIŘ, Zdenek. Digitization is not only making images: manuscript studies and digital processing of manuscripts. *Knygotyra*, 2008, t. 51, p. 152.

26 ТИМЧЕНКО, Татьяна Александровна; ЛИФШИЦ, Александр Львович. К вопросу об издании Литовской Метрики. *Новости Литовской Метрики*, № 6 (2002), с. 32–49.

originalus teksto variantas, surinktas vadovaujantis lingvistinio rankraščių leidimo taisyklėmis, ir jo pagrindu parengti (vieną arba kelis) paprastesnės ortografijos variantus. Tokia praktika jau taikoma²⁷, tačiau tai galėtų būti atskiro didelio projekto uždavinys. Manome, kad skaitmenintas dokumentas, papildytas išsamiu aprašymu, kuris leidžia lengvai orientuotis tekste, yra patikimas ir patogus šaltinis įvairių sričių mokslininkams ir tyrėjams. Be to, tokie projekto rezultatai gali būti naudingi filologijos studijoms.

Dar vienas argumentas už skaitmeninimą, yra galimybė ateityje elektroninėje erdvėje atkurti teismų knygų fondą, kuris buvo saugomas Vilniaus centriniam senųjų aktų archyve (toliau – VCSAA), taip pat sujungti likusias atitinkamo teismo knygas. Teismų knygų saugojimą LDK reglamentavo LDK Statutas ir kiti teisės aktai. Teismai turėjo savo archyvus, aktų knygoms saugoti buvo nurodyta įrengti atskiras patalpas; prieiga prie dokumentų buvo ribojama (nebenaudojamos teismų knygos turėjo būti saugomos užantspauduotose skryniuose)²⁸. Po trečiojo Abiejų Tautų Respublikos padalijimo LDK teismų archyvai buvo saugomi pavietų teismuose, rotušėse, kitose institucijose, jas saugojo ir privatūs asmenys. 1852 m. balandžio 2 d. caras Nikolajus I pasirašė įsakymą²⁹, kuriuo nurodyta atidaryti Vilniuje, Kijeve ir Vitebske centrinius senųjų aktų archyvus. Vilniaus archyvas buvo didžiausias. Archyvuose turėjo būti surinktos archeografinę vertę turinčios aktų knygos, pristatančios unikalią bajorų šeimų istorijos medžiagą³⁰, į archyvą buvo surenkamos teismų knygos, sudarytos iki 1800 m. VCSAA buvo kaupiami ir saugomi Vilniaus, Kauno, Gardino ir Minsko gubernijų dokumentai. Archyvas uždarytas 1915 metais.

VUB saugomos teismų knygos sudaro tik nedidelę išlikusių šios grupės paminklų dalį. Lietuvos valstybės istorijos archyve laikoma apie 10 tūkst. teismų knygų. Tikėtina, kad susijusių dokumentų ar jų fragmentų yra kitose Lietuvos ir užsienio atminties institucijose. Todėl skaitmeninimas – tai būdas ir galimybė sujungti išlikusias LDK teismų knygas virtualioje erdvėje.

Nors projektas yra nukreiptas pirmiausia į tyrimus ir paveldo apsaugą, tačiau galima kalbėti ir apie jo potencialią orientaciją į rinkinį, tuo būdu prisidedant prie svarbiausios atminties institucijos funkcijos įgyvendinimo³¹.

FONDO RENGIMAS SKAITMENINTI: PRAKTINIAI TIKSLAI IR ATRADIMŲ GALIMYBĖS

Dokumentų rengimas skaitmeninti – svarbus skaitmeninimo projekto etapas, kuris dažnai nėra tinkamai įvertinamas ir jam neskiriama pakankamai dėmesio planuojant projekto veiklas ir projektą įgyvendinant. Tinkamas šio eta-

po darbų planavimas ir atlikimas gali turėti įtakos viso projekto sėkmingai eigai, dokumentų ir personalo saugai, o kartais leidžia atskleisti svarbios informacijos apie dokumentų istoriją, netgi atrasti naujų dokumentų ar jų fragmentų. Todėl rengiant dokumentus skaitmeninti būtinas tam tikras darbų eiliškumas:

- *Skaitmeninimo įrangos pasirinkimas įvertinus dokumentų kodikologinę struktūrą.* Dėl konkretaus dokumento ypatybių kartais tenka jį eliminuoti arba keisti kitu, pavyzdžiui, tais atvejais, kai dėl aklino įrišimo dokumento negalima atversti reikiamu kampu. Tai padeda apsaugoti skaitmeninamą dokumentą nuo galimų pažeidimų, nes leidžia pasirinkti konkretaus dokumento skaitmeninimo ypatybes atitinkančią įrangą.
- *Mikrobiologinio užkrėtimo prevencija.* Tuo tikslu būtina mikrobiologinė dokumentų analizė. Visi pelėsio pažeisti dokumentai turi būti dezinfekuoti prieš skaitmeninant ar rengiant metaduomenis. Tai leidžia apsaugoti dokumentus, darbuotojus, įrangą ir išvengti kelių užkrato plitimo nuo užkrėstų ant švorių ta pačia įranga ar tose pačiose patalpose skaitmeninamų dokumentų.
- *Dulkių valymas.* Šis nesudėtingas procesas leidžia sustabdyti mikromicetų ir pavojingų cheminių elementų plitimą, gerina skaitmeninamų dokumentų estetišką vaizdą, tausoja darbuotojų sveikatą ir skaitmeninimo įrangą.

Dar vienas klausimas, kurį tenka spręsti rengiant dokumentus skaitmeninti, yra jų restauravimo ir (arba) konservavimo poreikis ir galimybės. Akivaizdu, kad šis lygis priklauso nuo įvairių veiksnių: projekto trukmės, techninės įrangos, finansinių išteklių, personalo kvalifikacijos. Įvertinus minėtus veiksnius skaitmeninant teismų knygas, buvo priimtas sprendimas pirmajam projekto etapui atrinkti mažiau suirusias knygas ir stabilizuoti jų būklę. Dalis LDK teismų knygų fondo knygų dokumentų yra restauruojami (dalinai arba visiškai).

Rankraščių rengimo skaitmeninti etape yra tikimybė susidurti su rimtomis dokumentų autentiškumo išsaugojimo ir restauravimo metu išaiškėjančios naujos informacijos naudojimo problemomis. Mūsų atveju verta paminėti dvi iš jų.

27 Pavyzdžiui, mišraus rinkimo technologija (технология смешанного набора, <http://znamen.ru>) ir *Text Encoding Initiative* (TEI) konsorciumo siūlomi sprendimai.

28 ГОРБАЧЕВСКИЙ, Никита Иванович. *Каталог древним книгам губерний: Виленской, Гродненской, Минской и Ковенской, также книгам некоторых судов губерний Могилевской и Смоленской, хранящимся ныне в Центральном архиве в Вильне. Вильна, 1872, с. II–III.*

29 Įsakymo tekstą žr.: Ten pat, p. XXI–XXIV.

30 Ten pat, p. XXI: „... древние актовые книги, так называемые городские, земские и местские (бывшие в местечках Магдебургии), важные в археологическом отношении и составляющие единственные в своем роде материалы для отечественной истории и для дворянских родов.“

31 Humanitarinių mokslų skaitmeninimo projektų skirstymas pagal tikslus pristatytas R. Laužiko knygoje *Kultūros paveldo skaitmeninimo ABC... DEFG...* Vilnius, 2009, p. 40.

Pirmoji – notarinis dokumentų įrišimas³², kuris, viena vertus, yra reikšmingas dokumento istorijos elementas, kita vertus – kliūtis kiekvienam norinčiam dokumentą skaityti arba jį skaitmeninti. Taigi po daugelio diskusijų buvo nuspręsta nukirpti antspaūdą laikantį notarinį įrišimą tais atvejais, kai viso teksto perskaityti dėl įrišimo neįmanoma.

Kita problema yra susijusi su autentiškais įrišimo elementais, kurie tuo pačiu metu yra ir istorinės bei lingvistinės informacijos šaltinis. Žemaičių teismų knygų struktūra yra ypatinga, nes knygoms įrišti buvo naudojami seni rankraščiai: iš rankraščių buvo suformuojami ryšiai. Šiuo atveju tenka rinktis: a) pažeisti autentiškumą ir saugoti dokumentus, kurie buvo originaliai naudojami įrišimui, kaip atskirus vienetus ir įtraukti juos į fondą, o originalų įrišimui naudoti kitas medžiagas, arba b) skaitmeninti šiuos „naujai atrastus“ dokumentus ir gražinti juos į originalų įrišimą. VUB buvo priimtas sprendimas nenaikinti autentiškų dokumentų įrišimų, bet jeigu įrišimas jau yra iširęs, tam panaudoti rankraščiai yra restauruojami, skaitmeninami ir saugomi kartu su rankraštine knyga arba gražinami į įrišimą. Tuo būdu šie naujai rasti dokumentai gali būti įtraukiami į mokslinę apyvartą.

METADUOMENŲ PATEIKIMAS DAUGIAKALBĖJE APLINKOJE

Kaip buvo minėta, VUB teismų knygų fondas istoriškai yra Vilniaus centrinio senųjų aktų archyvo (toliau – Archyvas) fondų sudedamoji dalis³³. Dalis dokumentų buvo aprašyta dar iki suformuojant Archyvą³⁴. Aprašymo darbus tęsė jo direktorius Nikita Gorbačevskis, kuris per 20 metų parengė LKD teismų knygų, saugomų Archyve, katalogą³⁵. Šis katalogas neprarado savo reikšmės iki mūsų dienų. N. Gorbačevskis aprašė LDK teismų atsiradimo istoriją, sudėtį ir funkcijas, išskyrė aktų knygų ir aktų tipus ir remdamasis savo parengta tipologija aprašė teismų knygas. Atskiros knygos aprašas nėra platus – pateikiami tik minimalūs duomenys: išskiriamas knygos tipas, pavyzdžiui, *Виленская губерния. Скарбовой комиссии. VII) Инвентари, лострации и тарифы*³⁶, po to lentelėje duodamos dvi kiekvienos knygos signatūros (bendras archyvo numeris ir teismo vietos numeris – kodas), nurodomi metai ir bendras knygos lapų skaičius³⁷. Prieduose pateiktas Lenkijos karalių, LDK didžiųjų kunigaikščių privilegijų sąrašas³⁸; dokumentų „ryšulių“ (связки) aprašymai: dokumentų, likusių Tribunolo archyve po bylų nagrinėjimo, sąrašai³⁹, tiriamųjų bylų sąrašai⁴⁰, aktų knygų ir kitų dokumentų, patekusių į Archyvą po katalogo sudarymo sąrašas⁴¹. Į katalogą taip pat įeina asmenvardžių ir vietovardžių rodyklės⁴².

Vėliau dokumentus aprašinėjo N. Gorbačevskio pareigas perėmęs Ivanas Sprogis⁴³. Jo kataloguose pagrindinis aprašomasis vienetas jau nebe aktų knyga, bet

atskiras į knygą įeinantis dokumentas – pateikiama kiekvieno dokumento turinio santrauka⁴⁴. Parengti aprašai ir juose pateikti duomenys yra iki šiol aktualūs. Kita vertus, rengdamas detalius dokumentų aprašus, katalogų autorius beveik neskyrė dėmesio kodikologijai ir paleografijai.

32 XIX a. pradžioje Rusijos imperijoje senųjų LDK dokumentų pagrindu buvo tvirtinama bajorystė. Tai sudarė prielaidas falsifikuoti kilmingumo įrodymus.

Žг. ШУМЕЙКО, Михаил Федорович. *Белорусская археография в XIX–XX в.* (Проблемы теории, истории, методики). Минск, 2007, p. 182–183. Siekiant išvengti falsifikatų, greta kitų priemonių buvo keliamas reikalavimas notariškai perrišti visas teismų knygas: rankraščio blokas buvo perrišamas, virvelės galai sutvirtinami notarinį įrišimą atlikusios įstaigos antspaudu.

33 1863 m. – 17 767 teismų knygos.

34 *Опись документов Виленского центрального архива древних актовых книг*. Вильно, 1901. Вып. 1: Акты Россиенского Земского суда за 1575–1586 годы, с. V–VI.

35 ГОРБАЧЕВСКИЙ, Никита Иванович. *Каталог древним книгам губерний: Виленской, Гродненской, Минской и Ковенской, также книгам некоторых судов губерний Могилевской и Смоленской, хранящимся ныне в Центральном архиве в Вильне*. Вильна, 1872.

36 Ten pat, p. 118.

37 Ten pat, p. XXVI: „Текст каталога разделить на пять граф: в первой графе печатать валовый номер Центрального архива, во второй – номер судебного места, в третьей – за какие годы книги, в четвертой – сколько каждая из них содержит листов, а пятую графу оставить для примечаний“.

38 Ten pat, p. 561–573. Duomenys pateikiami lentelėje: bendras archyvo Nr., privilegijos eilės numeris katalogo sąrašė, privilegijų grupė (pavyzdžiui: Привилегии, пожалованные г. Ковне; šioje grafoje pateikiamas dokumento turinio aprašas ir nurodoma dokumento kalba(-os)), privilegijos parašymo data. Pavyzdžiui: „15650 86 Книжка, содержащая копию привилегий Владислава IV, данной цехам: кузнецкому, слесарскому, медничему, котлярскому и сапожническому, на польском языке с немецким

переводом“ [20, p. 568]

39 Ten pat, p. 575–591. Duomenys pateikiami lentelėje: bendras archyvo numeris, perdavimo akto numeris, ieškovo ir atsakovo pavardės (pvz.: Александровичей с Созоговичами [20, p. 575]), dokumentų skaičius.

40 Ten pat, p. 670–680. Aprašas sutampa su Vyriausiojo tribunolo „ryšulių“ aprašais, tik nenurodomas dokumentų skaičius ir kartais pateikiamos ne tik bylos šalių pavardės, bet pradedant nr. 178680/6152 [20, p. 648] – ir bylos turinys: „Дело о воровстве Линкевича“.

41 Ten pat, p. 575–591. Dokumentai išskaidyti į grupes pagal knygos tipą, apraše pateikiamas bendras numeris, knygos pavadinimas, metai, lapų skaičius.

42 Šiame straipsnyje dėl ribotos apimties nėra detalai nagrinėjama N. Gorbačevskio parengta LDK teismų knygų tipologija ir rodyklės. Verta paminėti tik paties autoriaus nurodytus vietovardžių rodyklės sudarymo principus p. XXVI: „Так как вместе с актовыми книгами передано в Центральный Архив весьма значительное количество инвенторей разных имений, а по составлении описи 125 книгам Подкоморских судов, составлен и алфавитный указатель разных описанных в них местностей и поземельных владений; то, соединив в общий алфавитный указатель как названия имений, которых инвентари состоят на лице в Центральном Архиве, так имений и дворищ (фольварков), упоминаемых в подкоморских книгах, поместить в виде приложения в конце каталога. Алфавит этого рода сделает полезным самый каталог не только для присутственных мест, в которых решаются споры казны с частными землевладельцами о поземельной собственности, но и для частных лиц, которые, владея землей или имением, не могут документально определить границ своего владения, или у которых идет спор с соседними владельцами.“

43 *Опись документов Виленского центрального*

VUB rengiami trumpieji dokumentų aprašai, pristatantys skaitmeniniame Rankraščių kataloge⁴⁵ minimalią reikšmingiausią informaciją apie teismų aktų knygą⁴⁶. Projekto metu buvo parengta išplėstinė dokumentų aprašymo schema⁴⁷, atitinkanti tarptautinių⁴⁸ ir Lietuvos⁴⁹ standartų reikalavimus. Schema numato duomenų pateikimą apie knygą ir apie į knygą įeinančius dokumentus, taip pat visą aktų knygos kodikologinį aprašymą. Svarbi projekto dalis – mokslinio aprašo formavimas. Išplėstinių aprašų duomenų pagrindu sudaromos asmenvardžių, vietovardžių, dokumentų rodyklės bei antspaudų, parašų, vandenženklių, iliuminacijų galerijos.

Viena iš išplėstinio dokumentų aprašo dalių – teismų knygas sudarančių dokumentų paleografinė analizė teikia galimybių sukurti papildomą skaitmeninio archyvo produktą – raštininkų (raštų) duomenų bazę. Rašto apibūdinimas yra kiekvieno aprašo sudedamoji dalis, kuri duoda svarbios informacijos ortografijos sistemų studijoms. Šiuo metu LDK dokumentų ortografijos tyrimai nėra pakankamai išsamūs. Pagrindinė priežastis yra ta, kad dauguma LDK tekstų yra publikuota taikant kurią nors vieną istorinę transkripciją, modernizuojant originalią ortografiją. Skaitmeninti teismų knygų tekstai suteiks galimybę tyrinėti didelį rinkinį sinchroninių ir diachroninių tekstų, parengtų vienoje teritorijoje toje pačioje ar panašiose institucijose. Duomenų bazė leis tikslingai naudotis šia medžiaga. Kadangi paleografinė analizė yra susijusi su didelio medžiagos kiekio peržiūrėjimu *de visu*, tokį darbą tikslinga atlikti aprašant dokumentus. Duomenų bazėje sukauptos informacijos naudojimas leis labai sutrumpinti tyrimų trukmę, nes reikalingų dokumentų atrankai nereikės peržiūrėti didelių dokumentų masyvų. Ne mažiau svarbu ir tai, kad raštininkų ortografinių sistemų tyrimas galės remtis skaitmenintais vaizdais, taigi originalių dokumentų poreikis bus minimalus ir duomenų bazė leis užtikrinti originalių dokumentų išsaugojimą.

Dėl jau aptartų rankraštinė dokumentų turinio ir formos ypatybių teismų knygų dokumentams aprašyti, mūsų nuomone, reikalingas specialus metaduomenų formatas, kuris leistų aprašuose naudoti originalios ortografijos ir struktūros vietovardžius ir asmenvardžius, fiksuoti dokumentų ir juose minimų asmenų bei vietovių ryšius ir tarpusavio santykius. Analizė rodo, kad didelė dalis humanitarinių mokslų skaitmeninimo projektų⁵⁰ ženkliniui naudoja *Text Encoding Initiative* (TEI) tekstų kodavimo rekomendacijas ir rankraščių aprašo ženklinimo schemą (TEI P5), kurios leidžia aprašyti didelį entitetų elementų ir jų tarpusavio ryšių kiekį, pavyzdžiui, dokumento sukūrimo datas⁵¹, dokumentą sudariusias institucijas ir (arba) asmenis⁵², taip pat dokumentuose minimus asmenis, jų vaidmenis, tarpusavio ryšius⁵³, ženklininti ir organizuoti paiešką dokumento turinio aprašo dalyje⁵⁴ ir pan. Ženklinimo struktūra gali būti pritaikyta jau minėtai projekto metu parengtai aktų knygų aprašymo schemai ir leidžia organizuoti mokslinio aparato medžiagą.

архива древних актовых книг. Вильна, 1901–1912. Т. 1–10.

44 *Опись документов Виленского центрально-го архива древних актовых книг*. Вильно, 1901. Вып. 1: Акты Россиенского Земского суда за 1575–1586 годы, р. 1: „Янв. 7. 1. (Дата неизвестна.) Продажный лист землянина Щасного Абрамовича Боргошевича боярину Петру Шимковичу *Туту* на дворец *Дидовский*, Бержанской вол., между речками Дубисою и Блажем. (Акт без начала и конца). Л. 1“ [21, р. 1].

45 Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių katalogas <https://lanka.vu.lt/F/E2F973TSPYG928X5XEYFNC3532MS2CU5ML772YBFAXJX36CGY4-24469?func=find-b-0&local_base=rankr>.

46 Aprašo pavyzdys:

Irašo numeris	000622141
	Rankraštis
	Tekstas lenkų k.
Bendroji antraštė	F7-Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teismų aktai. 1522-1845
Antraštė	Telšių pilies teismo 1799 m. taktinis registras
Paskelbta	1799
Puslapiai	95 lap.; 20x33
Pastaba	Rankr. knyga Antsp.: rudo lako, Telšių pavieto teismo; vandenženkliai. Senasis šifras 20/872; 16. Numeris senajame sąrašė 79
Pastaba	Lenku k.
Tema ar dalykas	⌘ Pilies teismai. ⌘ Telšiai (Lietuva)
Susijęs įr.:	F7-Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teismų aktai

47 ТИМЧЕНКО, Татьяна Александровна. Общая структура описания актовых книг судов ВкЛ, хранящихся в Библиотеке Вильнюсского университета, и некоторые аспекты научного описания рукописных исторических документов. 2013. In *Компьютерные технологии и математические методы в исторических исследованиях: Материалы конференции*. Петрозаводск, 2013. 25 с. (įteikta spaudai).

48 *ISAD(G): General International Standard Archival Description* [interaktyvus], 2nd ed. CBPS – Subcommittee on Descriptive Standards, 1 September 2011 [žiūrėta 2013 m. sausio 26 d.]. Prieiga per

internetą: <<http://www.ica.org/10207/standards/isadg-general-international-standard-archival-description-second-edition.html>>.

49 Įsakymas dėl skaitmeninio turinio kūrimo, saugojimo ir prieigos standartų ir norminių dokumentų sąrašų patvirtinimo. *Valstybės žinios*, 2010-01-21, nr. 8–379.

50 REHBEIN, Malte. Reconstructing the textual evolution of a medieval manuscript. *Literary and Linguistic Computing*, 2009, vol. 24, no. 3, p. 319–331; TEENAN, Aja; KEATING, John. G. Appropriate Use Case modeling for humanities documents. *Literary and Linguistic Computing*, 2010, vol. 25, no. 4, p. 381–393; WARWICK, Claire, et al. Documentation and users of Digital resources in the humanities. *Journal of Documentation*, 2009, vol. 65, no. 1, p. 33–57.

51 Kelias datas nurodyti yra būtina, aprašant įvairių tipų dokumentus, pavyzdžiui, transumptus, įrašus ar išrašus, peraktuotus dokumentus. Dokumento peraktavimo datų (pirmoji data – testamentų peraktavimo data, antroji data – dokumento įrašymo į Kauno pilies teismo knygas data; trečioji data – testamentų sudarymo data) pateikimas Kauno žemės teismo 1581–1583 m. aktų knygos dokumento nr. 79 ženklime (VU RS F7-KZK, 1581–1583):

```
<docDate n="1" when="1581-05-30">1581-05-30</docDate>
```

```
<docDate n="2" when="1580-12-20">1580-12-20</docDate>
```

```
<docDate n="3" when="1580-10-22">1580-10-22</docDate>
```

```
<docAuthor n="1">Kauno žemės teismai</docAuthor>
```

```
<docAuthor n="2">Kauno pavieto žemionis Ivanas Andriejevičius Ilgovskis</docAuthor>
```

53 Galimas asmenvardžio formos ženklimas vardų rodyklėje (asmenvardžio formų pateikimas reikšmingomis kalbomis, šeiminių (vyras) ir turtnių (žemvalda) ryšių pateikimas):
<person xml:id="GaCHrMaPo">

Skaitmeninimas šiuo metu yra vis dažniau vertinamas kaip atminties institucijų bendradarbiavimo priemonė. Skaitmeninio turinio kūrimas ir prieigos prie jo gerinimas yra viena prioritetinių Lietuvos kultūros paveldo institucijų veiklų, kuri yra įtraukta į Nacionalinę skaitmeninimo strategiją⁵⁵. Įgyvendinant strategijoje numatytus tikslus, vykdomi įvairūs kultūros paveldo skaitmeninimo projektai⁵⁶, kurie nuolat gausina skaitmeninto paveldo objektų (knygų, rankraščių, filmų, garso įrašų, žemėlapių, archyvinių dokumentų, meno kūrinių ir pan.) skaičių. Prieigos prie skaitmeninto turinio tyrimai daugiausia susiję su sąveikumu ir integracija, nes nepaisant kultūros paveldo objektų formalių skirtumų yra daugybė panašumų ir semantinių sąsajų⁵⁷. Todėl vienas iš svarbiausių uždavinių yra integruotos kultūros paveldo paieškos, išsaugojimo ir sklaidos sistemos sukūrimas ir plėtra.

Kitas reikšmingas uždavinys – metaduomenų pateikimo kultūros paveldo ir istorinės daugiakalbystės aplinkoje strategija. Šis klausimas ypač svarbus dėl skirtingo geografinės erdvės suvokimo skirtingais istoriniais laikotarpiais. Lietuvoje ne kartą keitėsi administracinis valstybės padalijimas, sienos ir administracinė priklausomybė, vietovardžiai buvo rašomi įvairiomis kalbomis, įvairia rašto sistema ir forma. Lietuvoje buvo ir iki šiol yra vienodų vietovardžių, kai kurie jų išnyko. Skaitmeninat teismų knygas ypač svarbu identifikuoti teritorinius vienetus, jų tarpusavio sąsajas, ryšius su istoriniais ir dabartiniais vietovardžiais. Tas pat pasakytina apie asmenvardžius: keli skirtingi vieno asmens vardai ir slapyvardžiai, daugiakalbystė, skirtingos rašto sistemos, įvairių tautybių asmenų skirtingos asmenvardžių užrašymo tradicijos. Atskira tema yra istorinės chronologijos duomenų pateikimas informacijos sistemose: Lietuvoje buvo naudojamos skirtingos datavimo ir laiko atskaitos sistemos todėl istorinis datavimas dažnai priklauso tik nuo tyrėjo asmeninės interpretacijos. Galimybės Lietuvoje pritaikyti kitų šalių istorinės chronologijos, vietovardžių ir biografinių duomenų sistemas yra išties ribotos. Bandytas naudoti vietovardžių ir asmenvardžių paieškai ir identifikavimui kitų šalių geografijos, asmenvardžių ir chronologijos tezasurais: TGN ar ULAN, nėra sėkmingi, nes juose pateikiami tik svarbiausi Lietuvos vietovardžiai ir asmenvardžiai. Šios ir kitos susijusios problemos, kurios iškyla vykdant kultūros paveldo objektų skaitmeninimą ir sklaidą, plačiai aptartos R. Varnienės-Janssen ir kolegų parengtame straipsnyje⁵⁸.

Dėl aprašų trimis kalbomis – rusų, lietuvių ir lenkų – rengimo tikslingumo, reikėtų parengti kontroliuojamą temų / dalykų sąrašą, kuris galėtų būti naudojamas paieškai. Speciali lingvistinė priemonė galėtų palengvinti iš skirtingų sričių ir institucijų (bibliotekų, muziejų, archyvų) gaunamų žinių semantinę integraciją ir leistų sukurti sistemą, padedančią identifikuoti ryšį tarp vietovės ir asmens, vietovės ir temos / objekto, asmens ir temos / objekto.

```

<persName xml:lang="sl"> <forename>ГЛНА </
forename>
<surname type="complex">
<surname type="paternal">ХРЕТОВНА</surname>
<surname type="married_name">МАТИНОВАЯ</sur-
name>
<surname type="married_
surname">ПОДЦЕНТКОВСКАЯ</surname> </surna-
me> <roleName type="nobility">ЗЕМЛЯНКА ЗЕМЛИ
ЖОМОЙТКОЕ</roleName>
</persName>
<persName xml:lang="lt">
<forename>Ona<forename>
<surname type="paternal">Chrebtavičiūtė</surname>
<surname type="married_name">Martiniienė</sur-
name>
<surname type="married_
surname">Podcentkoviienė</surname>
</surname>
<roleName type="nobility">Žemaičių žemės žemionė
</roleName>
<relation name="spouse" mutual="#GaCHrMaPo
#MaPo" notBefore="1548" notAfter="1590"/>
<relation name="parent" active="#GaCHrMaPo
#MaPo" passive="#GaCHrMaPo #MaPo"/>
<relation name="owner" active="#GaCHrMaPo
passive="#Dvaras_PoZZ" notAfter="1554"/>
<residence><placeName xml:id="Dvaras_PoZZ">
<region>Žemaitija,</region><settlement
type="estate">Ežerėlių dvaras </estate></placeNa-
me></residence>
</persName>
<persName xml:lang="ru">
<forename>Ганна<forename>
<surname type="paternal">Хребтовна</surname>
<surname type="married_name">Мартиновья</
surname>
<surname type="married_
surname">Подцентковская</surname>
</surname>
<roleName type="nobility">землянка земли
Жемойтской</roleName>
<relation name="spouse" mutual="#GaCHrMaPo
#MaPo" notBefore="1548" notAfter="1590"/>
<relation name="parent" active="#GaCHrMaPo

```

```

#MaPo" passive="#GaCHrMaPo
#MaPo"/>
<relation name="owner" active="
#GaCHrMaPo
passive="#Dvaras_PoZZ" notAf-
ter="1554"/>
<residence><placeName xml:id="Dvaras_
PoZZ"> <region>Жемайтija,</
region><settlement type="estate">имение
Озерки</settlement></placeName></
residence>
</persName>
<person>
54 <titlePart>Peraktavimas. <name
type="document">Vainiko užrašy-
mas</name>. <name type="person"
key="#VasIlg1">Kauno pavieto žemionė Vasilisa
Michailovna Prokopovaja Ilgovskaja</name> už-
rašė <name type="person" key="#IvaIlg1">Kauno
pavieto žemioniu Ivanui Andriejevičiui Ilgovs-
kiui</name> savo vainiką. Jį gavo iš <name
type="person" key="#ProIlg1">vyro Prokopo
Ilgovskio</name> trečiojoje
<name type="place" key="#KP3Sem">Semenio
dvaro Kauno paviete</name> dalyje. Liudininkai:
<name type="person" key="#JanMat2">vaznys
Janas Matiejevičius</name>,<name type="person"
key="#TymTab1">Tymofiejus Borysovičius
Taborovskis</name>,<name type="person"
key="#IvaOvl1">Ivanas Ovlasovičius</name>,<
name type="person" key="#AdaBle1">Adamas
Bledevskis</name>.</titlePart>
55 Lietuvos kultūros paveldo skaitmeninio,
skaitmeninio turinio saugojimo ir prieigos stra-
tegija: patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriau-
sybės 2009 m. gegužės 20 d. nutarimu Nr. 493.
<Valstybės žinios [interaktyvus], t. 66, p. 19–29
[žiūrėta 2013 m. birželio 20 d.]. Prieiga per inter-
netą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.
showdoc_l?p_id=389331>.
56 VARNIENĖ-JANSSEN, Regina ir kt.
Skaitmeninto kultūros paveldo vientiso turinio
kūrimo strateginiai, metodologiniai ir techniniai
sprendimai: lietuviškoji koncepcija. <Bibliografija,
2010–2011 (2013), p. 43–55.

```


Patirtis rengiant ir naudojant humanitarinių ir socialinių mokslų sričių kontroliuojamus žodynus⁵⁹ diktuoja akivaizdų ir paprastą sprendimą: naudoti ir aktyviai dalyvauti toliau rengiant *Integruotą asmenvardžių, vietovardžių ir istorinės chronologijos tezaurą* (toliau BAVIC). BAVIC⁶⁰ naudojamas Virtualios elektroninio paveldo sistemos (VEPS) duomenų struktūroje geografiniams, chronologiniams asmenų ir jų grupių duomenims valdyti. Portale *e-paveldas.lt* BAVIC atlieka žinių bazės, vedlio ir paieškos funkcijas. Šis tezauras šiuo metu jungia kelias kontroliuojamų terminų bazes: Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos autoritetinių įrašų bazę (asmenvardžiai, vietovardžiai, dalykinės rubrikos), informacinės sistemos „Aruodai“ asmenvardžius ir vietovardžius, Lietuvių kalbos instituto vietovardžių duomenų bazę, o jo kūrimas suvokiamas kaip nuolatinis procesas. Bendro istorinių asmenvardžių, vietovardžių ir istorinės chronologijos tezauro naudojimas paveldo ir lituanistinių mokslinių tyrimų sistemose leistų susieti istorinę erdvę, laiką, veikusius asmenis ir jų grupes⁶¹, išspręsti vietovardžių, asmenvardžių, chronologijos įvairovės problemas, padėtų išvengti darbų dubliavimo ir užtikrintų teismų knygų duomenų bazės integraciją į bendrą Lietuvos skaitmenintų kultūros paveldo objektų infrastruktūrą.

Išvados

Skaitmeninimo veiklą VUB organizavimas ir plėtra remiasi nuostata, kad skaitmeninimas nėra vien atvaizdų gamyba. Skaitmenintus dokumentus būtina papildyti metaduomenimis, kurie užtikrintų vartotojui daugiaaspektę prieigą prie reikiamos informacijos ir duomenų, o prireikus – galimybę naudotis tokiu dokumentu kaip tolesnių tyrimų šaltiniu.

VUB saugomų teismų knygų fondas buvo pasirinktas kaip šio projekto objektas dėl dokumentų istorinės, kultūrinės, lingvistinės vertės ir jos reikšmės moksliniams tyrinėjimams, siekiant užtikrinti originalių rankraštinų dokumentų išsaugojimą. VUB rankraštinų teismų knygų fondas ir jo pagrindu kuriamos duomenų bazės, siūlomų paslaugų tikslinga orientacija į mokslą ir studijas turėtų užtikrinti, kad duomenų bazė atitiks individualizuotus siauros vartotojų auditorijos poreikius ir bus naudojama kaip tolesnių tyrimų šaltinis. Kita vertus, projekto metu suskaitmeninti ir aprašyti rankraščiai bus laisvai prieinami visiems besidomintiems LDK istorija ir raštija per integruotą kultūros paveldo paieškos, išsaugojimo ir sklaidos sistemą.

Svarbi, bet dažnai nepagrįstai ignoruojama yra rankraščių rengimo skaitmeninti veikla. Tinkamas šio etapo darbų planavimas ir atlikimas, kai tenka spręsti su dokumentų autentiškumo išsaugojimu susijusias problemas, gali turėti įtakos sėkmingai viso projekto eigai, dokumentų ir personalo saugai, o kartais leidžia at-

skleisti svarbios informacijos apie skaitmeninamų dokumentų istoriją, netgi atrasti naujų dokumentų ar jų fragmentų.

Projekto metu parengta LDK teismų knygų aprašymo schema. Dėl LDK teismų knygų turinio ir formos ypatybių šių knygų dokumentų aprašymui pasirinktas metaduomenų formatas – *Text Encoding Initiative* (TEI P5) rankraščių aprašo ženklavimo schema, leidžia aprašuose naudoti originalios ortografijos ir struktūros vietovardžius ir asmenvardžius, fiksuoti dokumentų ir juose minimų asmenų bei vietovių ryšius ir tarpusavio santykius. Pasirinktas aprašomųjų metaduomenų standartas turėtų užtikrinti galimybę aprašyti didelį entitetų elementų ir jų tarpusavio ryšių kiekį. Virtualios elektroninio paveldo sistemos kontroliuojamo žodyno BAVIC taikymas padės spręsti vietovardžių, asmenvardžių, chronologijos įvairovės problemas. Tai svarbi priemonė, kuri leis išvengti darbų dubliavimo ir integruoti teismų knygų duomenų bazę į bendrą Lietuvos skaitmenintų kultūros paveldo objektų infrastruktūrą.

Šaltiniai ir literatūra

1. BERRY, David, ed. *Understanding Digital Humanities*. Palgrave: Macmillan, 2012. 336 p. ISBN 978-0230292659.
2. CICĖNIENĖ, Rima. Skaitmeninio projekta Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos Rankraščių skyriuje. *Lietuvos mokslų akademijos biblioteka*, 2003/2004 (2006), p. 122–129.
3. *Epaveldas* [interaktyvus]. Lietuvos istorinių vietovardžių, asmenvardžių ir laikotarpių paieška [žiūrėta 2013 m. birželio 13 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.epaveldas.lt/web/guest/tezauro-paieska>>.
4. GOLD, Matthew, ed. *Debates in the Digital Humanities*. University of Minnesota Press, 2012. 504 p. ISBN 978-0816677955.
5. GUDINAVIČIUS, Arūnas. Lietuvos rankraštinių paveldo publikavimas skaitmeninėje erdvėje: skaitmenintų ir viešai prieinamų rinkinių techninė p. 55–73.
- 57 LOURDI, Irene; PAPTAEODOROU, Christos; DOERR, Martin. Semantic integration of collection description: combining CIDOC/CRM and Dublin Core Collections Application Profile. *D-Lib magazine* [interaktyvus], 15, 7/8 (July/August 2009) [žiūrėta 2013 m. gegužės 15 d.].
- 58 VARNIENĖ-JANSSEN, Regina ir kt. Skaitmeninto kultūros paveldo vientiso turinio kūrimo strateginiai, metodologiniai ir techniniai sprendimai: lietuviškoji koncepcija. *Bibliografija, 2010–2011* (2013), p. 43–55.
- 59 PROKOPČIK, Marija. Daugiakalbių tezaurų rengimas ir adaptavimas: Lietuvos duomenų archyvo LiDa atvejis. *Informacijos mokslai*, 2011, t. 57, p. 55–73.
- 60 *Epaveldas. Lietuvos istorinių vietovardžių, asmenvardžių ir laikotarpių paieška* [interaktyvus], [žiūrėta 2013 m. birželio 13 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.epaveldas.lt/web/guest/tezauro-paieska>>; LAUŽIKAS, Rimvydas. *Atminties institucijų bendradarbiavimas: bendras istorinių asmenvardžių, vietovardžių ir chronologijos tezauras* [interaktyvus], [žiūrėta 2013 m. gegužės 15 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.emuziejai.lt/wp-content/uploads/2013/02/lauzikas_2010_11_10.pdf>.
- 61 LAUŽIKAS, Rimvydas. Paveldo skaitmeninimas: nuo duomenų banko iki Second life. *Liaudies kultūra*, 2012, nr. 2 (143), p. 19.

- analizė. *Knygotyra*, 2011, t. 56, p. 85–111.
6. ISAD(G): *General International Standard Archival Description* [interaktyvus], 2nd ed. CBPS – Sub-Committee on Descriptive Standards, 1 September 2011 [žiūrėta 2013 m. sausio 26 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.ica.org/10207/standards/isadg-general-international-standard-archival-description-second-edition.html>>.
7. Įsakymas dėl skaitmeninio turinio kūrimo, saugojimo ir prieigos standartų ir norminių dokumentų sąrašų patvirtinimo. *Valstybės žinios*, 2010-01-21, nr. 8-379.
8. LAUŽIKAS, Rimvydas. *Atminties institucijų bendradarbiavimas*: bendras istorinių asmenvardžių, vietovardžių ir chronologijos tezauras [interaktyvus], [žiūrėta 2013 m. gegužės 15 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.emuziejai.lt/wp-content/uploads/2013/02/lauzikas_2010_11_10.pdf>.
9. LAUŽIKAS, Rimvydas. *Kultūros paveldo skaitmeninimo ABC...DEFG...*: mokomoji metodinė knyga. Vilnius, 2009. 160 p. ISBN 978-609-95026-0-1.
10. LAUŽIKAS, Rimvydas. Paveldo skaitmeninimas: nuo duomenų banko iki Second life. *Liaudies kultūra*, 2012, nr. 2 (143), p. 12–24.
11. LAUŽIKAS, Rimvydas. Skaitmeninimas kaip mokslas: BARIS projekto patirtis. *Informacijos mokslai*, 2008, t. 46, p. 67–83.
12. LAUŽIKAS, Rimvydas; VOSYLIŪTĖ, Ingrida. Kultūros paveldo ir lituanistinių mokslo duomenų skaitmeninimas Lietuvoje: 2011 m. situacija. *Informacijos mokslai*, 2012, t. 60, p. 96–115.
13. Lietuvos kultūros paveldo skaitmeninimo, skaitmeninio turinio saugojimo ir prieigos strategija: patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. gegužės 20 d. nutarimu Nr. 493. *Valstybės žinios* [interaktyvus], t. 66, p. 19–29 [žiūrėta 2013 m. birželio 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=389331>.
14. LOURDI, Irene; PAPTAEODOROU, Christos; DOERR, Martin. Semantic integration of collection description: combining CIDOC/CRM and Dublin Core Collections Application Profile. *D-Lib magazine* [interaktyvus] 15, 7/8 (July/August 2009) [žiūrėta 2013 m. gegužės 15 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.dlib.org/dlib/july09/papatheodorou/07papatheodorou.html>>.
15. MALAIŠKIENĖ, Elona. Skaitmeninimas Vilniaus universiteto bibliotekoje: nuo kompaktinio disko link strategijos. Iš *Vilniaus universiteto bibliotekos metraštis*, 2010, p. 130–137.
16. PROKOPČIK, Marija. Daugiakalbių tezaurų rengimas ir adaptavimas: Lietuvos duomenų archyvo LiDa atvejis. *Informacijos mokslai*, 2011, t. 57, p. 55–73.
17. PROKOPČIK, Marija; KRIVIENĖ, Irena. Managing Change in Academic Library: the case of Vilnius university library. *Knjžnica. Revija za področje bibliotekarstva in informacijske znanosti*, 2013, vol. 1(57), p. 201–218.
18. REHBEIN, Malte. Reconstructing the textual evolution of a medieval manuscript. *Literary and Linguistic Computing*, 2009, vol. 24, no. 3, p. 319–331.
19. SCHREIBMAN, Susan; SIEMENS, Ray; UNSWORTH, John, eds. *A Companion to Digital Humanities*. New York: Wiley-Blackwell, 2008. 640 p. ISBN 978-1405168069.
20. SIMANAVIČIUS, Mindaugas. Nauja rankraštinių patirtis: senų dokumentų skaitmeninimas. *Vilniaus universiteto bibliotekos metraštis*, 2010, p. 138–152.
21. TEEHAN, Aja; KEATING, John. G. Appropriate Use Case modeling for humanities documents. *Literary and Linguistic Computing*, 2010, vol. 25, no. 4, p. 381–393.
22. *Text Encoding initiative. P5: Guidelines for Electronic Text Encoding and Interchange: Manuscript Description* [interaktyvus], [žiūrėta 2013 m. gegužės 27 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.tei-c.org/release/doc/tei-p5-doc/en/html/MS.html>>.
23. VARNIENĖ-JANSSEN, Regina ir kt. Skaitmeninto kultūros paveldo vientiso turinio kūrimo strateginiai, metodologiniai ir techniniai sprendimai: lietuviškoji koncepcija. *Bibliografija 2010–2011* (2013), p. 43–55.
24. UHLIŘ, Zdenek. Digitization is not only making images: manuscript studies and digital processing of manuscripts. *Knygotyra*, 2008, t. 51, p. 148–162.

25. *Vilniaus universiteto bibliotekos skaitmeninimo gairės* [interaktyvus], [žiūrėta 2013 m. birželio 6 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.mb.vu.lt/Dokumentai/vub_skaitmeninimo_gaires.pdf>.
26. WARWICK, Claire, et al. Documentation and users of Digital resources in the humanities. *Journal of Documentation*, 2009, vol. 65, no. 1, p. 33–57.
27. ГОРБАЧЕВСКИЙ, Никита Иванович. *Каталог древним книгам губерний*: Виленской, Гродненской, Минской и Ковенской, также книгам некоторых судов губерний Могилевской и Смоленской, хранящимся ныне в Центральном архиве в Вильне. Вильна, 1872.
28. *Опись документов Виленского центрального архива древних актовых книг*. Вильно, 1901. Вып. 1: Акты Россиенского Земского суда за 1575–1586 годы.
29. *Опись документов Виленского центрального архива древних актовых книг*. Вильна, 1901–1912. Т. 1–10.
30. ТИМЧЕНКО, Татьяна Александровна. К вопросу о проблемах планирования реставрационных работ. In *Лику памяти*: Новейшие технологии сохранения и восстановления рукописного и печатного наследия. Ереван, 2012, с. 80–89.
31. ТИМЧЕНКО, Татьяна Александровна. Общая структура описания актовых книг судов ВкЛ, хранящихся в Библиотеке Вильнюсского университета, и некоторые аспекты научного описания рукописных исторических документов. 2013. 25 с. In *Компьютерные технологии и математические методы в исторических исследованиях*: Материалы конференции. Петрозаводск, 2013 (spaudoje).
32. ТИМЧЕНКО, Татьяна Александровна; ЛИФШИЦ, Александр Львович. К вопросу об издании Литовской Метрики. *Новости Литовской Метрики*, № 6 (2002), 2003, с. 32–49.
33. ШУМЕЙКО, Михаил Федорович. *Белорусская археография в XIX–XX в.* (Проблемы теории, истории, методики). Минск, 2007.

DIGITIZATION OF VILNIUS UNIVERSITY LIBRARY COLLECTION GDL COURT BOOKS: FROM PRODUCTION OF IMAGES TO CREATION OF A RESEARCH TOOL

Marija Prokopčik, Tatjana Timčenko

Summary

The article deals with reasons for the choice of GDL Court Books collection preserved at Vilnius University Library (VUL) as digitization and research object. It presents VUL experience with digitization projects, need for creation of additional digitization projects values and services. The article aims to reveal specific features of database of digitized manuscripts as a result of and resource for scientific research. It analyses criteria for selection of this particular collection: importance for researchers in history, language and culture, outcomes of intensive use, means for improvement and (or) stabilisation of physical conditions of the collection, etc. Digitization activities and their development in VUL are based on idea, that digitization is not only production of images. Digitized documents should be supplied with metadata produced by collaborative efforts of researchers and librarians, that enable multiaspect access to information and data as well as possibility to use these enriched documents as a source for further investigation and research.

Preparation of documents for digitization is an important though often undervalued stage of each digitization project. Implementation of simple procedures such as informed choice of equipment, microbiological prevention and dust cleaning could warrant preservation of documents and safety of staff. Conservation decisions are part of this preparatory stage as well. They often depend on attitudes towards documents authenticity preservation, however in any case on this stage it is possible to reveal important information about the history of digitized documents, even discover new documents and (or) their fragments.

Due to specificity of Court Books' contents and form, description of documents, contained in the Books are presented using Text Encoding Initiative (TEI P5) Manuscript description schema that makes it possible to use originally spelled and structured personal names and place-names, to record interpersonal relations, links between persons and places, etc.

Possibility to use already approved and functioning controlled tool – BAVIC thesaurus for creation and use of Court Books database could be helpfull in solving problems of personal and place names as well as chronology diversity, to avoid duplication of activities and to integrate new database into common Lithuanian infrastructure of digitized cultural heritage objects.

Įteikta 2013 m. sausio mėn.